

בתקופה III ב' (היינו: התיקונים בפנים הבניין וריצוף החצר בפסיפס), יש להוסיף, לפי דעתי, את בניית קיר חזית החצר בעל שלשת הפתחים, הפונה לרחוב. הבניין היה אפוא בתחילה בעל שלשה פתחים, המתאימים לשלושת אולמות הבסיליקי. עם בוא השינויים בתקופה III ב', סתמו את הפתח של אולם התווך למען סדר גומחה לארון הקודש. חזית החצר החדשה נבנתה כנראה מטעמים ארכיטקטוניים, היינו לרכך את הרושם הקשה המתקבל מקיר שבו סתום הפתח המרכזי. יתכן גם, שאבני הפתח האמצעי (המזווות, המשקוף והמפתן) שמשו לפתח האמצעי של חזית החצר החדשה בשעת השנויים הנ"ל. מכאן שכפל החזיתות הוא אינו תופעה מזוהה אלא תוצאה מהתפתחות מסוימת בתקופות של III א' ו-III ב'. ולבסוף יש להעיר כי דיון מוחלט בשאלות אלה יתכן אך ורק לאחר שיתפרסם הדו"ח המלא של ד"ר ב. מייזלר, שיכיל גם את המידות, התכניות והתצלומים של ביהכניס, אשר בלעדיון נראות כל הסברות כמקדמות.

י. קפלן

לכתבת השלח

בכתובת השלח: הנקבה... כי הית זדה וכו'.

1. נקרא: הַנְּקֵבָה על משקל שְׁמֵטָה (וכן: קְהֵלָה, בְּלִמָּה, קְלֵפָה) ונקבילה מקץ שבע שנים תעשה שְׁמֵטָה וְזֶה דְּבַר הַשְּׁמֵטָה. אף כאן: הַנְּקֵבָה – וְזֶה הִיא דְּבַר הַנְּקֵבָה... ופרוש נְקֵבָה – מעשה הנקיבה בסלע וחזירת החור הסופית עד היות המחשוף מפלש לגמרי. בכך יובן עקר גודל חשיבות המעשה האחרון וְזֶה הַנְּקֵבָה (=הנקיבה בלשונו המאחרת, – גמר מלאכת עשית הנקב) הכו החוצבים... גרזן על גרזן...

2. כל מקום שנאמר בו וזה דבר (במקרא) ענינו תאור מעשה. דבר – נְהַג הוא, כך נהגו או כך יש לנהג. כמו 'וזה דבר הרוצח'; וזה דבר המס – דגמת וזה יהיה משפט הכהנים, זה יהיה משפט המלך. אלא שכאן אמור 'וזה היה דבר הנקבה' – מעשה שהיה, והוא תאור פְּרָטִי גמר מלאכת הנקיבה עד התקרבה לסופה האחרון.

3. וְזֶה – בינוני פועל לשרש זוד, זיד, ממנו זדון, וקרוב אליו צדה, ואשר לא צדה, בצדיה – כלם על פְּנֵיהָ וכוון הַנְּחוּ. ולאו דוקא לרעה בלבד. הרי גם זמם, מְזֻמָּה – רָבַם לרע, ולא נמנע מהם גם הטוב; זממה שדה ותקחהו; דעת ומזמה; כן בצע רבו לרע, ונאמר בו: ידי זרבבל יסדו הבית וידי הַבְּצֻעָה; כן ערם, עֲרָמָה – רָבַם לרע, ויש גם מן הטוב; וישומע תוכחת יערם לתת לפתאים ערמה. וכן יש להפך שָׂרְבו טוב ונשתמש גם לרע, כגון: בָּשָׂר בשורה; ומזל שהוא גם לטובה וגם לרעה – נתיחד פעמים לטובה בלבד: בר-מזל, אין מזל ל... וכיו"ב.

ובכן זוד – הַתְּפִינָה, הִיּוֹת מְפָנָה לצד מן הצדדים, שים פנים, הועיד פנים, הלוך במגמה מסוימת לכאן או לכאן. והפעל הִיּוֹת – פעל עזר הוא לנשוא מרכב: הִיּוֹתָ וְזֶה – הִיּוֹת הולכת ככוון, מְכוּונָה, מְפָנִית. ומי הנושא כאן אל הִיּוֹתָ וְזֶה? היא – הַנְּקֵבָה! פעלת הנקיבה היתה וְזֶה – הולכת ומפנית בצר מימין ומשמאל. כאן אפוא באור לגאמר קודם: ובעוד שלש אמת להנקב נשמע קול קורא אש אל רעו, כיו... – יען כי היו החוצבים עובדים איש מקצהו, והיו הולכים וקרבים מימין ומשמאל, ומה נאים לפי זה דברי הכתובת המספרת כנראה על שלש דרגות בהתקדמות הנקיבה עד שרחוקים נעשו קרובים! –

דרגה א': בעוד (כוכיכ אמות. – יותר משלש כמובן, כי על שלש יספר בדרגה ב' – נשמע קל) גרון אש אל רעו. – רק הלמות הפטישים והגרזונים התחילה מהדרת במחצב הצר, ונשמעה מקרוב משני הצדדים.

דרגה ב': ובעוד שלש אמת להנקב נשמע קל אש קרא אל רעו – קולות העובדים גופם בקראם זה אל זה.

דרגה ג': - והיא הדרמטית ביותר - ובלים הנקיבה (= בקבה 1) - הסופית, המסיימת. בהעשות הנקב ממש במפלש - הכו החוצבים... גרון על גרון - ברזל בברזל יחד!... - והרי זו פרשה אפית בנסח הצמצום העברי הקדמון המקורי על כל סגולותיו הכבושות. ירושלים, י"ח באדר תשי"א.

יצחק לבני

קברי בני חזיר במסורת הנוצרית העתיקה

הצליין הנוצרי ארקולף (Arculf), שביקר בארץ-ישראל במחציתה השנייה של המאה ה'ז' אחר ספח"ג (בשנת 670 בקירוב), מספר - בין השאר - על המקומות הקדושים בעמק יהושפט. הוא נחל קדרון 1):

בעמק ההוא מראים - לא רחוק מכנסית מריה הקדושה - את מגדל יהושפט. שבתוכו רואים את קברו. בקרבת המגדל הקטן הזה עומד מעין בית-אבן, חצוב בסלע הר הזיתים בצדו הימני ומופרד ממנו; בתוכו מראים שני קברים בלתי מקושטים, שנחצבו בסלע באמצעות כלי-ברזל: האחד הוא קברו של שמעון החסיד, אשר בהיותו בבית-המקדש נטל בידיו את ישו, שהיה עוד ילד קטן, וניבא עליו; והשני הוא קברו של יוסף החסיד, בעלה של מריה הקדושה ואביו חורגו של אדוננו ישו².

נראה הדבר, שארקולף מתכוון ב"מגדל יהושפט" ליד אבשלום³ וב"בית האבן" למערת בני חזיר (בית החפשיית)⁴ אשר במעלה נחל קדרון, לרגלי הר הזיתים. מנין לו לארקולף המסורה, שמערת בני חזיר אינה אלא בית-קבורתם של שמעון ושל יוסף בעלה של מריה אם ישו? דבר זה מסתבר לדעתי מן העובדה, שהנוצרים שאבו גם בתקופה זו - כמו בתקופה הקודמת⁵ - הרבה ידיעות על המקומות הקדושים בירושלים ובסביבותיה מפי היהודים תושבי עיר הקודש; עדות לכך משמשים גם ספריו של ארקולף גופו. המזכיר פעמים אחדות את יהודי ירושלים. יתכן איפוא, שהמסורה הנוגה באה לו בעקיפין מהיהודים, שקראו את הכתובת העברית שבפרוודור מערת בני חזיר. בכתובת נזכרים הכהנים מכני חזיר, המשמרת היוז של כהני בית המקדש, שנקברו במערה זו, וביניהם אנשים הנקראים בשמות שמעון ויוסף⁶. היהודים פרשו כנראה את הכתובת כפשוטה, ואילו הנוצרים זיהו את השמות שמעון ויוסף עם שמותיהם של אישים נערכים במסורת הנוצרית. בני תקופתו של ישו.

1) את השם עמק יהושפט לנחל קדרון מוצאים אנו כבר ב-*Itinerarium Burdigalense* ובאנומסטיוקן של אבסביוס; ור' G. Dalman, *Jerusalem und sein Gelände*, Ss. 93 ff. ; קליין, ציון ספר ו' (תרגום), ע' י"ב.

2) *Itinera Hierosolymitana*, ed. P. Geyer, p. 241, cap. XIII-XIV; P. Micklely, ר' (2) *Arculf I* (1917), pp. 33 foll.

3) על מסורות עתיקות יותר ר' קליין, שם, ע' כ"א. האגדה המיחשת את יד אבשלום ליהושפט באה כנראה מהשם עמק יהושפט. ועד היום קוראים למערה, שיד אבשלום משמשת לה ציון, בשם מערת יהושפט; ור' נ. סלושץ, קובץ החברה העברית לחקירת א"י א', ספר ב', עע' 5 ואילך.

4) קשה יותר לקבל את דעתו של מיקלי, שארקולף התכוון לקבר זכריה, המשמש ציון למערת בני חזיר (בית החפשיית), כי הרי רק בנו האחרונה בלבד יכלו להראות קברים בלתי-מקושטים שנחצבו בסלע, וגם התיאור מתאים לה.

5) בפרוטרוט קליין, שם, עע' י"ב ואילך.

6) ר' S. Klein, *Jüdisch-Palästinisches Corpus Inscriptionum*, Ss. 14 f. ; ב. מייזלר, תולדות המחקר הארכיאולוגי בא"י, ע' 122.